

KENT KİMLİĞİNİN GELENEKSELDEN MODERNE DEĞİŞİMİNİN SOSYO- KÜLTÜREL VE MORFOLOJİK BİR İNCELEMESİ (ÇANKIRI ÖRNEĞİ)

A SOCIO-CULTURAL AND MORPHOLOGICAL EXAMINATION OF THE
CHANGE OF URBAN IDENTITY FROM TRADITIONAL TO MODERN (ÇANKIRI
EXAMPLE)

Hakkı KALAYCI

Dr. Öğr. Üyesi Çankırı Karatekin
Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü,
hakkikalayci@karatekin.edu.tr

İrem KALAYCI

Yüksek Lisans Öğrencisi, Düzce
Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,
iremkalayci.1998@gmail.com

Makale Geliş Tarihi: 30 Temmuz 2022

Makale Kabul Tarihi: 19 Eylül 2022

Öz

Çankırı kenti, Anadolu konut mimarisinin karakteristik özelliklerini büyük oranda göstermektedir. Çankırı, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, tarihi, kültürü ve mimari mirasıyla önemli bir yerleşim yeridir.

Çankırı geleneksel konut mimarisi ve kültürü açısından Anadolu'nun zengin şehirleri arasındadır. Ancak her geçen gün sayıları artan ve kentin kültürel dokusuna uymayan bir şehirleşme geleneksel yapının deforme olmasına sebep olmaktadır. Sosyolojik anlamda günümüz modern toplum biçimlerinin gerektirdiği şekilde yeni yaşam alanları ve konut tipleri her geçen gün artmaktadır. Bu bir anlamda geleneğin yitimi olarak da değerlendirilebilir. Toplumlar da modern yaşamın özendirildiği günümüzde yeni yaşam biçimlerinin gerektirdiği ihtiyaçlara cevap verebilen konutlar şehirlere hâkim olmaktadır. Bu durum da geleneksel yapının çözülmesine ve terk edilmesine sebebiyet vermektedir. Modern yaşam tarzlarının özendirilmesi, rahat ve konforlu yaşama isteği ve şartların daha iyi olması talepleri gibi faktörler de geleneksel konutların terk edilmesinde etkili olmaktadır.

Bu çalışmada; Çankırı'da geleneksel konut dokusunu barındırılan kentsel sit alanı ve kentsel dönüşüm alanı morfolojik ve sosyokültürel özellikleri açısından incelenmektedir. Çalışma süresince gözlem, mülakat ve kaynak tarama yöntemleriyle veri toplanmıştır. Ayrıca incelemede harita, fotoğraf ve röleve teknikler de kullanılarak veriler oluşturulmuştur. Çalışma kapsamında morfolojik ve sosyokültürel farklılıkların belirlenmesinde, kentin tarihi kent dokusu özelliği gösteren kentsel sit bölgesi ile kentsel dönüşüme uğramış bölgelerinden bir kesit

seçilerek analizler yapılmaya çalışılmıştır. Kentin fiziksel oluşum ve gelişim dönem ve süreçleri resim–fotoğraf, hava fotoğrafları ve dokusal harita analizleri gibi görsel materyallerden faydalanılarak karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu çalışmada sahaya yönelik yapılan araştırmalar doğrultusunda fiziksel ve sosyal yapının incelenmesiyle görülen kentte geleneksel konutların yerini günümüz modern yapılarına bıraktığı gözlemlenmektedir. Çankırı, kent kimliği açısından geleneksel ve modern arasında kalmış ancak tam anlamıyla ne geleneksel ne de modern olabilmiştir. Aynı anda her iki kent kimliği özelliğini de gösteren melez bir kent kimliği görünümündedir.

Anahtar Kelimeler: Kent, Morfoloji, Sosyokültürel, Kentsel Dönüşüm

Abstract

The city of Çankırı shows the characteristic features of Anatolian residential architecture to a large extent. Çankırı has hosted many civilizations throughout history and is an important settlement with its history, culture and architectural heritage.

Çankırı is among the rich cities of Anatolia in terms of traditional residential architecture and culture. However, an urbanization that is increasing day by day and does not fit the cultural texture of the city causes the traditional structure to deform. In the sociological sense, new living spaces and housing types are increasing day by day as required by today's modern social forms. In a sense, this can also be considered as the loss of tradition. Today, where modern life is encouraged in societies, houses that can meet the needs of new lifestyles dominate the cities. This situation causes the dissolution and abandonment of the traditional structure. Factors such as the encouragement of modern lifestyles, the desire to live comfortably and comfortably, and the demands for better conditions also affect the abandonment of traditional houses.

In this study; the urban protected area and urban transformation area in Çankırı, which houses have the traditional housing texture, are examined in terms of morphological and socio-cultural characteristics. During the study, information was collected by observation, interview and source scanning methods. In addition, data were created by using maps, photographs and survey techniques. In the scope of the study, in determining the morphological and socio-cultural differences, analyzes were tried to be made by selecting a section from the urban protected area, which has the characteristics of the historical urban texture, and the urban transformation areas of the city. The physical formation and development periods and processes of the city were examined comparatively by using visual materials such as painting-photographs, aerial photographs and textural map analyses. In this study, it is observed that the traditional houses in the city, which is seen by examining the physical and social structure in line with the field researches, have left their place to today's modern structures. Çankırı has remained between traditional and modern identity, but it has not been able to be either traditional or modern. It has the appearance of a hybrid urban identity that shows both urban identity features at the same time.

Keywords: Urban, Morphology, Sociocultural, Urban, Transformation

1.Giriş

Toplumsal yapı içinde bulunan bütün bileşenler birbirini az ya da çok etkiler. İnsanlar bu yapı içinde doğarlar ve sosyalleşirler. Karşılıklı ilişkiler içinde yaşanan toplumsal hayat, çoğunlukla karşılıklı bağımlılıklar da üretir. İnsanın toplumun bir parçası olarak yaptığı her eylem toplumsal yapıdan etkilenir. Yapı ve eylem faktörleri ilişkisel olarak etkileşim halindedir. Yapı, eylemi inşa ettiği gibi eylem de yapıyı dönüştürebilir. Bu dikotomi sosyolojik teorilerin süregiden tartışma konularından birisidir. Gerçek şudur ki, toplumsal yapı içinde her iki faktör de birbirinden etkilenecek varlıklarını devam ettirirler. Toplumsal yapıyı, toplumun yerleştiği toprak parçası üzerinde yaşayan insanların duygu birliğine dayanan ilişkileri sonucunda oluşan ve toplumsal ilişkileri düzenleyen kurumların karşılıklı etkileşimi sonucu oluşan bir örüntü olarak düşünebiliriz. Nitekim Kalaycıoğlu'na göre “toplumsal yapı, toplumlarda var olan toplumsal kesimler ve kurumlar arasındaki ilişkiler bütününe işaret eder ve bu ilişkiler toplum üyelerinin davranışlarını biçimlendirir” (Kalaycıoğlu, 2017). Bu ilişkilerin sürekliliği sonucu geçmişi uzun tarihsel derinliklere dayanan ve bugünü de şekillendiren adına kültür dediğimiz yapılar, her toplumu diğerinden ayıran bir kimlik unsuru olarak yapılaşırlar. Kültür, insanın bir toplumun üyesi olarak oluşturduğu tecrübeleri ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan yaşam tarzlarını ifade etmektedir.

Kültür kavramı ile toplumsal yapı arasında çok yakın bir ilişki vardır. Kültür, bir toplumsal yapıda varlığını devam ettiren ve toplumun bir üyesi olarak insanın ürettiği maddi ve manevi bütün faktörleri içine alan bir kavramdır. Bu anlamda kültürün kapsamına, içinde yaşanılan binalardan her türlü duygu, düşünce, dil ve sanat gibi insani eylemler ve bilgilere kadar her şey girmektedir. Kültür, en geniş anlamıyla insanoğlunun doğada yaptığı değişim olarak da tanımlanmaktadır.

E.B.Taylor'a göre “kültür; toplumun üyesi olarak, insanın öğrendiği, edindiği bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür” (Güvenç, 1996). Aslında tanımdan da yola çıkarak kültürün, geçmiş kuşaklardan öğrenilen ve gelecek kuşaklara sosyalleşme süreciyle aktarılan bir yapı olduğu dikkatleri çekmektedir. Kültürün maddi unsurları arasında sayılan konut tipleri de tarihsel olarak geçmişin izlerini taşıyan somut kültürel varlıklardır. İnşa edilen bir binanın yuva olması, içinde yaşanılan kültürün bir sonucudur. Bu anlamda kurulan binalar da kültürel kimliğin bir parçasını oluşturmaktadır. Bu çalışmada da yapı-insan-kültür ilişkisinin bir sonucu olarak şekillenen evler ve oturma düzenlerinin bir kültür unsuru olarak nasıl şekillendiği üzerinde durulacaktır.

Rapoport (1969) şöyle demektedir:

“Konut biçimlenişleri sadece fiziksel etkilerin ya da etkenlerin sonucu değil, tüm sosyokültürel faktörlerin de sonucudur. Konutların formlarını etkileyen faktörleri tartışırken, onları ideal çevrenin birer fiziksel bileşeni olarak düşünmek yararlı olacaktır. Aynı zamanda konutlar, dünya görüşünü yaratmaya ve yansıtmaya yarayan bir fiziksel mekanizma olarak düşünülebilirler”

Bu çalışmada, morfolojik ve sosyokültürel değerler, geleneksel konut mimarisi ile günümüz çok katlı modern konut mimarisi arasındaki farklılıklar ve değişimlerin analizleri ile sosyokültürel faktörlerin, konut mimarisinin şekillenmesindeki rolü anlaşılacaktır.

“Kent morfolojisi, insan yerleşmelerinin formunu, oluşum ve dönüşüm süreçlerini, mekânsal yapı ve karakterini tarihsel gelişim süreçleri ve yerleşmeleri oluşturan bileşen parçalarını analiz ederek anlamayı sağlayan bir yaklaşım olarak tanımlanabilir. Bu niteliği ile kent morfolojisi; kentsel dokuların değişim-dönüşüm süreçlerinin belirlenmesinde, mekânsal ve işlevsel yapıların, tarihsel köklerinin anlaşılmasında ve bugüne aktarılmasında önemli bir değerlendirme aracı ya da yöntemi olarak kullanılmaktadır” (Kubat ve Topçu, 2009: 336). Bu çerçevede farklı tarihsel ve kültürel yapıların etkisinde şekillenmiş bir Anadolu şehri olan Çankırı'nın seçilen iki farklı alanı, sosyokültürel ve tarihsel süreç içindeki fiziksel değişimleri, karşılaştırmalı olarak morfolojik analizler yoluyla incelenmiştir. Çalışmada Çankırı'da incelenen alanın örneklem olarak seçilmesinin nedeni; sahanın hem sosyokültürel değerler açısından farklılık göstermesi hem de fiziksel gelişim süreçlerindeki farklılıkların belirgin bir şekilde görülmesidir (Kubat ve Topçu, 2009).

1.1. Metot

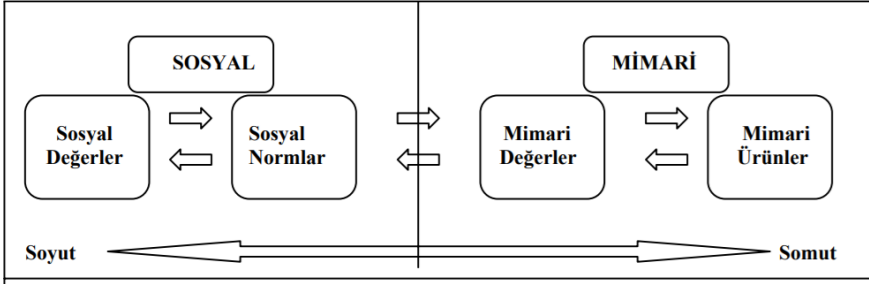
Mazumdar ve Mazumdar (1994), kültür ve morfoloji ile mimarlık arasındaki bağın sosyofiziksel bir modelini oluşturmuşlardır. Bu çerçevede dört bölümden oluşan bir model ortaya çıkmakta ve bu modelin 4 ana faktörü görülmektedir:

a. mimari ürünler, b. mimari değerler, c. sosyal değerler ve d. sosyal normlar.

Aşağıdaki şekil 1, bu ilişkiyi göstermektedir. Bu da bize kültür ve mimarlık arasındaki ilişkiyi anlamamızı sağlayacak bir model sunmaktadır (Atik ve Erdoğan, 2007).

1.2. Model (İnsan ve Mekân İlişkisi)

Çalışılan bu modelde, insan, toplum ve mimarlık arasındaki ilişkiyi daha basit bir yöntemle anlamak için bağlar arası ilişki, dört evrede incelenmiş ve esnek bir yapıya sahip olup kültürün, mimari ürünlerin seçim ve değişimini nasıl etkilediğinin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Model, burada sadece mimari ürünler ve sosyal değerler arasındaki ilişkiye değil aynı zamanda kendilerine yansıyan uygulamalara ve davranış kalıplarına da dikkat çekmektedir (Atik ve Erdoğan, 2007).

Şekil 1: Mimarlık ve Sosyal Değerler Arasındaki İlişki Modeli (Mazumdar ve Mazumdar, 1994)

İnsanoğlunun tarihsel gelişimi göz önüne alındığında, kadim toplumlardan günümüz modern toplumlarına kadar bireyler, her zaman mekân/uzam ile farklı ilişkiler içerisinde olmuşlardır. Basit kır/köy yerleşmelerinden, kente ait kompleks geniş bir nüfus ve yerleşmelere kadar, tek katlı basit donanımlı evlerden, çok katlı ve çok donanımlı evlere kadar, mekân içerisinde yaşam alanları oluşturmuşlardır. Bu anlamda, bireylerin hayatında mekânsal yapılar, içinde yaşadıkları sosyal, ekonomik ve kültürel faktörlerden etkilendiği kadar, kendi var oluşlarına uygun olarak mekânları da ayrı birer kültür kimlik ögesi olarak oluşturmuşlardır. Toplumsal alan, toplumla ilgili olan, mekâna yansıyan özellikler sayesinde vücut bulur. Bireylerin ya da toplumların yaşadıkları mekânlar, sadece şehrin gözlemlenebilen somut varlık alanları değil, aynı zamanda bu yapının arkasında yaşanan hayatları da içinde barındıran soyut kültürel yapılarıdır. Bu bağlamda, sosyal yaşam ile mekân arasında dolaylı olmayan karşılıklı bir ilişki mevcuttur. Zira birey yaşamsal alanını oluşturabilmek için bir mekânı, bir yuvaya dönüştürürken ve onu kurarken, aynı zamanda bireyin aile bağları, akrabalık ilişkilerinden, yaşaması için gerekli olan bütün ekonomik faaliyetlere kadar sosyal örüntülerinin de şekillendiği bir yapıyı da kurmaktadır. Ancak bütün bu sosyal örüntüler, toplumsal mekânlar sayesinde vücut bulabilecek ve bir anlam kazanabilecektir. Mekân ve birey arasındaki bu ilişki nedeniyledir ki, mekânı salt kendi kendine oluşan bir olgu değil, bireyin onu bir

yaşamsal forma dönüştürülebileceği bir alan olarak görmek de gerekir. Bir başka ifadeyle, “mekânsal olan toplumsal olandan ayıramamakta” ve birbirini bütünler bir düzlem oluşturmaktadır (Urry, 1999). Mekân, varlığını toplumsala borçlu olduğu kadar toplumsal olan da mekânsal olanda varlığını ortaya çıkarabilmektedir. Toplumsal olanın en iyi şekilde mekânsal düzlemde gerçekleştiği yer ise kenttir. Bir başka ifadeyle, “toplumsal potansiyellerin, gelişim evrelerinin, geleneklerin, kültürün ve yerleşik bir insan topluluğuna ait özelliklerin birikimli gelişimi” kentte ortaya çıkabilmektedir (Bookchin, 1998).

İnsanlar var olduğundan bu yana beslenme, barınma, güvenlik gibi temel fiziksel ihtiyaçlarını karşılamak ve aynı zamanda var oluşlarını anlamlı kılan inanç sistemlerini yaşamak için yerleşim ve yaşam alanları kurmuşlardır. Bu birliktelik alanları insanlığın ilk dönemlerinde tarihin verilerine göre mağara gibi doğal ve basit alanlar iken, zamanla yeni yerlerin bulunması ve kullanılan tekniklerin gelişmesi sayesinde daha gelişmiş, daha korunaklı ve güvenli mekânlara dönüşmüşlerdir. Tarihsel süreç içerisinde toplumların yaşam alanları, geçim yöntemlerinin değişmesiyle dönüşüme uğramıştır. Bu süreçte toplumlar göçebelikten yerleşik tarımsal alanlara geçiş yapmış ve basit zirai aletlerle toprağı işlemeye başlamışlardır. Süreç içerisinde toprağı yerleşmiş ve geliştirdiği yeni araçlar ile sahip olduğu yetenekler sayesinde kendi inşa ettiği yapıları daha güzel ve kullanışlı bir mekâna dönüştürmüşlerdir. Zamanla yaşam biçimlerinin bir düzene kavuşmasıyla da süreç içerisinde günümüzün yaşam alanları olan sokak, meydan ve mahalle gibi daha büyük yerleşim yerlerini meydana getirmişlerdir (Kuban, 1995).

Yaşanılan her coğrafyada, insanlığın yaşadığı ortak ve benzer tecrübelerden geçerek yaşam alanları ve mekânlar oluşturulmuştur. Binlerce yıllık yaşam tecrübesi sayesinde oluşan yaşama yön veren değerler, mekâna da biçim vermeye başlamıştır. Bütün insanlık tarihinin birikimsel olarak gelişmeye başlaması gerçeğinden hareketle, bütün toplumlar genel olarak birbirleriyle kültürel alışverişlerde bulunmuşlardır. Aslında tam olarak başka kültürlerden etkilenmeyen bir toplum örneği tarihte nerdeyse hiç görülmemiştir. Az veya çok toplumlar birbirlerini etkilemişlerdir. Uygarlıkların etkileşimi ile benzer yapıların ortaya çıkmasının yanında her kültürün kendine özgü farklı formlarda var olması ile toplumsal ve kültürel yapılarda birtakım farklılıklar da meydana gelmiştir.

2. Çankırı Şehri

2.1. Çankırı'nın Kent Dokusunun Oluşumu

Her yörede hâkim olan inanç sistemi, ekonomik şartlar, yaşam tarzı gibi nedenlerin bir araya gelmesiyle, Anadolu'nun farklı yerlerinde mimari alanda farklı formlar oluşmuştur. İçerisinde barındırdığı konut dokusu korunan ve korunamayan yapıların genel özellikleri incelendiğinde Çankırı kenti, Anadolu konut mimarisinin karakteristik özelliklerini büyük oranda göstermektedir. Çankırı, "tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, tarihi, kültürü ve mimari mirasıyla önemli bir yerleşim yeridir. Onlarca medeniyetten günümüze ulaşan bu birikimin yaşatılması ve korunarak gelecek nesillere aktarılması, tüm toplum kesimlerinin özellikle aydınların önemli görevleri arasında yer almaktadır" (Demirbağ ve Urfalıoğlu, 2019: 72).

Demirbağ ve Urfalıoğlu'dan (2019: 74) aktararak Çankırı kentinin ilk yerleşim alanı, Tatlı Çay Vadisi ile Acı Çay Vadisi'nin birleştiği yerde, vadi içinde kurulmuştur. Yerleşmenin kuzeyine doğru eğim çok artmakta ve yaklaşık 100 metre sonra düzleşen alanda tarihi kale yer almaktadır. Yerleşmenin doğusundaki eğimli ve engebeli alanlar ise mezarlıklardır. Kentsel sit alanı Tatlı Çayın kuzeydoğusunda yer almaktadır.

Yeni kurulan mahallelerde ve aynı zamanda kentsel sit alanında yer alan modern yapım teknikleri ile inşa edilmiş konutlar, en fazla dört ya da beş katlı betonarme binalardır. Binaların genelinde ısı yalıtımı yoktur. Çoğunlukla, konutlar dört veya beş odalı, 90-130 m² büyüklüğündedir. Konutlarda çoğunlukla balkon yer almaktadır. Duvar malzemesi düşey delikli tuğla bloktur. Duvarlar ve tavanlar çimento bazlı sıvayla kaplanmış ve boyalıdır.

Çankırı ilinin sokakları incelenirse görülecektir ki, bunlar eski dokuyu oluşturan kuzey kesimin dar sokakları ve güney kesimi oluşturan yeni dokunun geniş sokaklarıdır. Eski dokuyu oluşturan, kentin kuzey kesiminde, Çankırı Kalesi'nin eteklerinde yer alan mahallelerin sokaklarının oldukça dar olduğu görülür. Uzunyol Caddesi, eski ve yeni dokunun ayrışmasında önemli bir yere sahiptir. Eski doku alanındaki sokaklar ve meydanlar genelde taş döşemedir ve hala bu şekildedir. Bu kesimde evlerin yerleşimleri, sokakların dar olması, evlerde zaman zaman görülen çıkmalar, sokaklara farklı bir görünüm kazandırmaktadır. Yeni dokuya sahip kent merkezinin ise daha kuzeye açıldığı görülmektedir (Demirbağ ve Urfalıoğlu, 2019).

Şekil 2: Çankırı İli Merkezinin Eğimini Göstermek için 3D Program ile Çizilmiş Hali

Şekil 3: Çankırı İline Kaleden Bakış

2.2 Çankırı İli Uygulama Alanı

Çankırı ilinde morfolojik ve sosyokültürel analizin mekâna en iyi yansıttığı düşünülen alan olarak kentsel sit alanında bulunan yapı adası ve hemen yanında bulunan kentsel dönüşüm alanı inceleme konusu olarak ele alınmıştır.

Şekil 4: Çankırı 1/5000 ölçek

Şekil 5: Çankırı ili seçilen alan 1/500 ölçek

Şekil 6: Kentsel Dönüşüm ve Sit Alanına Perspektif Bakış

3. Alan Çalışması Bulgu ve Analizleri

Alanda yapılan çalışma modeli basitleştirilerek dört aşamada incelenmiştir. Kullanılan model, mimarlık-kültür ilişkisinin morfoloji ile ilişkisini anlamak üzere tasarlanmış bir modeldir. Mimari ürün ve değerlerin yanında sosyal değerler, sosyal norm ve davranışlar da modele eklenmiştir.

3.1 Sosyal Değerler

Sosyal değerler, bir toplum içinde yaşayan bireylerin davranış ve ilişkilerini düzenleyen ve bu ilişkilere bir ölçü getiren, toplumun ideal standartlarını gösteren kurallar sistemidir. Bu anlamda sosyal değerler bir toplumun en genel anlamda soyut, ideal ve kültürel öğelerini oluştururlar. Toplumsal yapı içinde önemleri dönemsel olarak değişebilen değerler, toplumların maddi ve manevi ihtiyaçlarını gidermeye yarar ve toplumları

diğerlerinden ayıran temel ilke ve araçları oluştururlar. Toplumsal değerler, her toplumda farklı olsalar da özellikle küreselleşmenin getirdiği yeni değerler sistemi ile bütün toplumlarda bir benzeşmeye gidildiği de görülmektedir. Örnek olarak ifade edilebilecek olan değerlerden, sevgi-saygı, hoşgörü, özgürlük, adalet-eşitlik, kardeşlik, yardımlaşma, doğruluk, çalışkanlık, misafirperverlik, şefkat ve merhamet sahibi olmak ve kültürel mirasa sahip çıkmak gibileri sayılabilir.

3.1.1. Kadın-Erkek İlişkileri

Seçilen alandaki geleneksel konutlarda dini inancın, sosyal yapıyı etkilemesiyle meydana gelen kadını ve erkeği ayırma düşüncesi konutlarda haremlik – selamlık ayırımının oluşmasına neden olmuştur. Misafir geldiğinde evin hanımlarının gelen yabancı erkeği görmeden yemek servisi yapmasını sağlayan ‘dönerli dolap’lar bazı konutlarda halen bulunmaktadır. Günümüzde yeni inşa edilen konutlarda, kadın-erkek ilişkilerine dayalı cinsiyet ayrımı çok dikkate alınmamaktadır. Ama toplumdaki bazı adet ve gelenekler hala devam etmektedir. Örneğin, ibadetler, mevlitler gibi kadın ve erkeğin bir arada bulunmasının dinen uygun görülmediği faaliyetler, bu alanda yerleşmiş toplumsal kurallar ile varlıklarını devam ettirirler. Ancak bu durum, evin mimari planında bir değişikliği gerektirecek bir durum değildir.

3.1.2 Aile Yapısı

Geniş aile olgusu, toplumda ve konutta önemlidir. Aile, geçmişte de günümüzde de büyük önem taşımaktadır. Eskiden günümüze göre gündelik yaşamlarının daha çoğunu ev içi faaliyetlerle sınırlı olan geniş aile üyeleri arasında sıkı bağlar mevcuttu. Ailelerde de iki-üç nesil aynı evde yaşanırdı. Geleneklerine bağlı olarak kendi inançları ve değerleri doğrultusunda yaşayan bu aileler, modern zamanlarda, artık giderek küçülmüş ve yerini çekirdek aileye bırakmıştır. Değişen bu aile yapısıyla birlikte onların yaşadığı mekanlar da modern zamanlara uygun olarak değişim geçirmektedir. Artık çok geniş aile üyelerinin yaşadığı geniş mekanlardan daha küçük ailelerin yaşadığı daha küçük mekanlara doğru bir değişim görülmektedir. Eskiden çok az rastlanan az odalı evler günümüzde daha çok örneklerine rastlanan evler haline gelmişlerdir.

3.1.3 Mahremiyet

Konut tarihi açısından bakıldığında, mahremiyet her dönemde farklılaşarak varlığını sürdüren bir olgu olmuştur. Farklı kültürler

tarafından farklı olarak yaşanılsa da mahremiyet, konutun tasarımı ve kullanım pratiklerinin kalıplara dökülmesinde her zaman en etkili faktörlerden biri olmuştur. “Geleneksel Türk evinin biçimlenmesinde de mahremiyet olgusu önemli bir yere sahiptir. Türk kültüründeki mahremiyet olgusunun temelinde İslam dini inancının öğretileri yatar. İslamiyet’in konutlar üzerindeki en büyük etkisi, kadının dış dünyadan gizlenmesi gerektiği” (Zorlu ve Keskin, 2017: 87) düşüncesidir. “Ailenin ve özellikle kadının mahremiyetini sağlama ihtiyacının yansımaları, konutun yerleşim düzeninde, plan kurgusunda, cephe karakteristiğinde farklı düzenlemelerle gündeme gelmiştir. Yerleşim düzeninde özellikle konutun yönelişi, plan şemalarında ise mekân çeşitlilikleri, dizilimleri, mekanlar arası hiyerarşi, mahremiyeti sağlamaya yönelik özelliklerdir” (Zorlu ve Keskin, 2017: 87). Alanların işlevlerinin mekân girişleri, katlara dağılımı, yönelişi vb. mahremiyete göre tasarlanmaktadır. Cephe kurgusunda ise, sınır elemanlarının doluluk boşluk oranlarında, niteliklerinde, konumunda yapılan özel düzenlemeler yine mahremiyet esas alınarak yapılan işlevlerdir.

Seçilen çalışma alanındaki günümüz modern konutlarında ise ailenin ve evin mahremiyetini dini açıdan etkileyen bir düzen yoktur. Kadın ve erkek ayrımı günümüzde eskiye nazaran pek önemli olmadığından mahremiyeti sağlayacak özel düzenlemeler nadir görülmektedir.

3.2 Sosyal Normlar

Geleneksel Çankırı evlerinde haremlik-selamlık ayrımı bazı konutlarda vardır ama çoğunda mimari düzenlemelere rastlanmamıştır. “Genellikle iç sofalı plan tipine sahip bu konutların giriş katı ortak yaşama katı olarak ayrılmıştır. Üst katlarda ise daha çok oturma, yatma, misafir ağırlama gibi eylemlere yönelik odalar bulunmaktadır. Odaların bir ailenin oturma, uyuma, yıkanma gibi farklı gereksinmelerine cevap verebilecek şekilde düzenlenmesi ailenin kendi içindeki mahremiyetini sağlamaya yöneliktir” (Zorlu ve Keskin, 2017: 81).

Geleneksel aile yapısında kadın-erkek ilişkileri günümüzdekinden daha farklı normlarda biçimlenirdi. Mesela rol paylaşımı açısından kadınlar evin içinden, erkekler evin dışından sorumluydu. Komşuluk ilişkileri, yardımlaşma, misafirperverlik gibi değerler önemliydi.

Günümüzde Çankırı’da geleneksel yapı ve değerlerin varlığına şahit olmaktayız. Geleneksel değerlerin yaşatılmasına rağmen modern zamanların değerleri ile iç içe geçerek hem toplumsal yapıda hem mekânsal yapıda eski ve yeniye ait melez desenler ortaya çıkmıştır. Mesela geleneksel toplumda olduğu kadar modern toplumda kadın

mahremiyeti hususu da değişirken geleneksel toplumdaki mahremiyete yapılan vurgu artık günümüzde modern konutlar içerisinde önemi azalmıştır. Bunun gibi komşuluk da geleneksel toplumdaki formuyla kalmamış, ilişkiler giderek zayıflamıştır. Apartman katlarında sosyal ilişkilere ve komşuluk münasebetlerine kapalı olan insanlar, diğer insanlarla iletişim kurmaktan çekinebiliyorlar. Modern toplum güvenlik sorunlu bir toplumdur. Bunun sınırları aynı apartmandaki komşudan sokaktaki ve mahalledeki diğer komşulara kadar uzanmaktadır. Hatta pompalanan korku yüzünden evlerinde bile güvende olmadıkları vehmine kapılmaktadırlar. Eskiden dükkânın kapısının açık bırakılıp gidilirkenki güven, yerini çelik kapılar ve sağlam kepenklerle tahkim edilen modern yapılara bırakmıştır.

3.3 Mimari Değerler

Modern dönemlerde toplumun değişip dönüşmesi ile insanların konutları ve bunların tasarımları da değişip dönüşmüştür. Ailedeki birey sayısının düşmesi ile ortaya çıkan çekirdek aile artık sözüm ona üreten bireylerin içinde yaşadığı bir form olarak konut biçimlerinin de değiştiği bir model ortaya çıkmıştır. Ailenin küçülmesi özellikle büyük şehirlerde konutların da küçülmesine neden olmuştur.

Çalışma alanında bulunan günümüz konutlarında mahremiyeti gözeten bir mekânsal ayırım görülmemektedir. Geleneksel dünyada yaşam alanlarını mahremiyet esasına göre dizayn eden anlayış ve tasarımlar artık eski önem derecelerini yitirmişlerdir. Modern mimari, Avrupalı tarzda iç içe geçmiş bir sosyal yaşamın ifadesi iken, tamamen farklı değerler atmosferinin ürünü olan toplumumuz da bu durumdan etkilenmiştir. Mekânlar bireylerin kendi ihtiyaçlarına göre dizayn edilen özgün tasarım eserleridir.

3.4 Mimari Ürünler

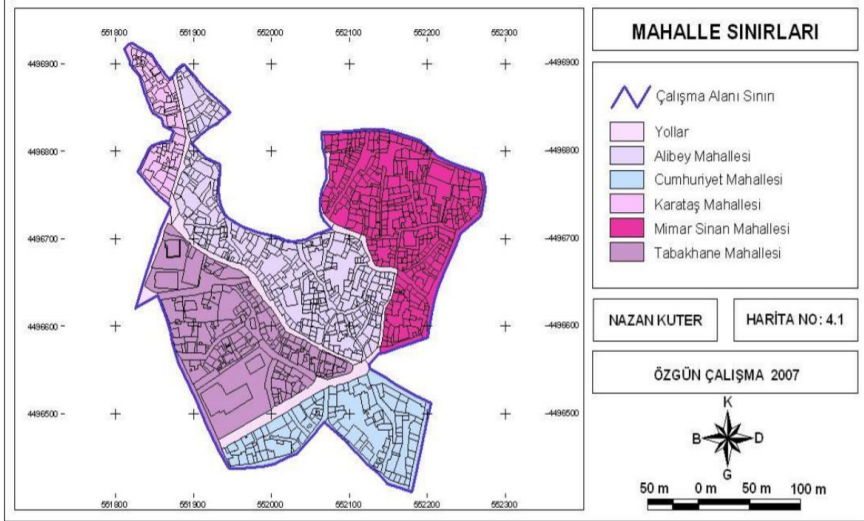
“Çankırı’daki geleneksel konutlar kalenin eteğinde yoğunlaşmıştır. Evler dışı kapalı olmak üzere iç ve orta sofalı plan tipindedir. Yapılar genellikle iki katlı olarak inşa edilmekle birlikte üst kat dışı çıkıntılı olarak yapılmıştır. Bu çıkıntılar yer yer sokağı örter biçimdedir. Üst kat çıkıntılarını alttan ahşaptan yapılmış konsollar desteklemektedir. Üst örtü iki ya da dört yöne eğimli olup içten ahşap kaplamalı düz, dıştan ise kiremit örtülü kırma çatılıdır. Pencereler dikdörtgen formda olup giyotindir. Bazı pencereler günümüzde kapalı vaziyettedir” (Demirbağ ve Urfalıoğlu, 2019: 99).

Kentsel dönüşüm alanında yer alan modern yapım teknikleri ile inşa edilmiş konutlar, en fazla dört ya da beş katlı betonarme binalardır. Binaların genelinde ısı yalıtımı yoktur. Çoğunlukla, konutlar dört veya beş odalı, 90-130 m² büyüklüğündedir. Konutlar genelde balkonludur. Duvar malzemesi düşey delikli tuğla bloktur. Duvarlar ve tavanlar sıvayla kaplanmış ve boyalıdır.

Çankırı ilinin sokakları incelenirse görülecektir ki: Bunlar eski dokuyu oluşturan kuzey kesimin dar sokakları ve güney kesimi oluşturan yeni dokunun geniş sokaklarıdır. Eski dokuyu oluşturan, kentin kuzey kesiminde, Çankırı Kalesi'nin eteklerinde yer alan mahallelerin sokaklarının oldukça dar olduğu görülür. Eski doku alanındaki sokaklar ve meydanlar şekil 7'de de görüldüğü üzere genelde taş döşemedir ve hala bu şekildedir. Bu kesimde evlerin yerleşimleri, sokakların dar olması, evlerde zaman zaman görülen çıkmalar, sokaklara farklı bir görünüm kazandırmaktadır. Yeni doku kent merkezinin daha kuzeye açıldığı görülmektedir (Demirbağ ve Urfalıoğlu, 2019).

Şekil 7: Geleneksel Çankırı Evlerinin Cephe Görünüşü

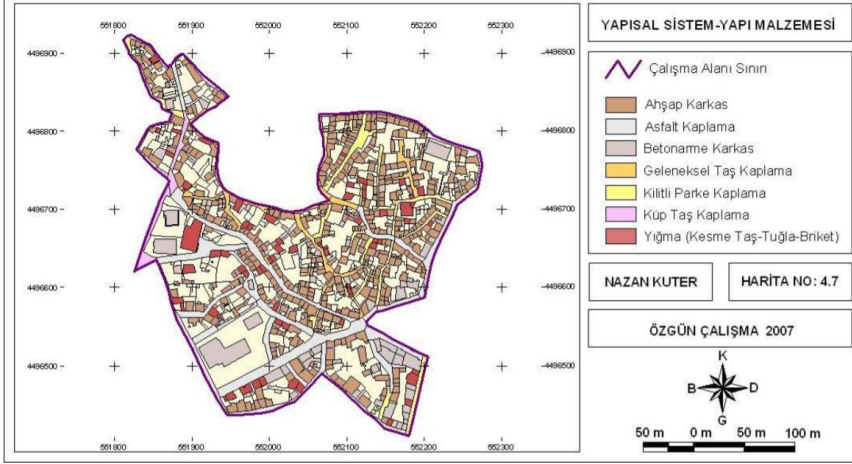

Şekil 8: Kentsel Sit Alanındaki Mahalle Sınırları Analizi (Erdoğan, 2008)

3.4.1 Morfolojik Analizler

3.4.1.1 Malzeme

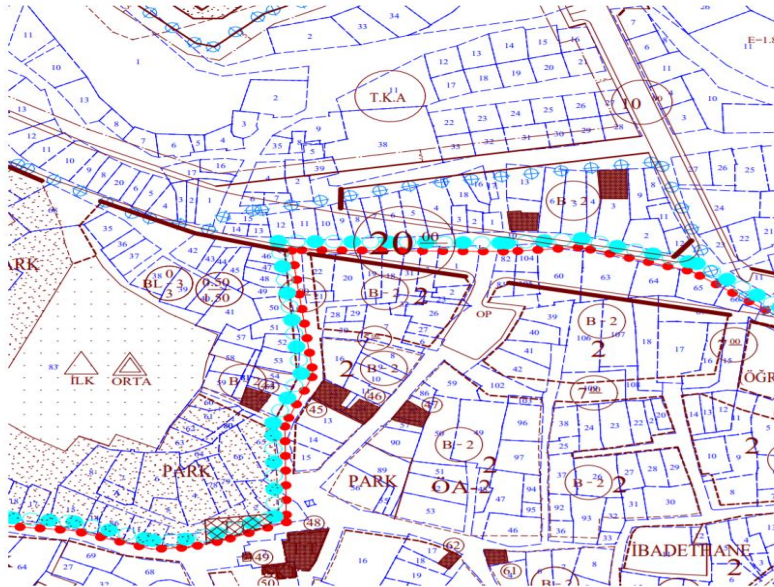
Çalışma alanında bulunan geleneksel konutlarda kullanılan malzeme yerelden elde edilen kerpiç veya ahşap olurken, günümüz modern konutlarında ise sanayi ürünü olan işlenmiş malzemelerden oluşmaktadır. Çalışma alanında ev yapımında kullanılan kerpiç, ekonomik, geri dönüşümü olan ve doğaya zararı bulunmayan bir malzeme olup nefes alabilen ve yeterli kalınlıkta ısı yalıtımını sağlayabilen bir niteliğe sahiptir. Geleneksel konutlarda, kullanılan malzeme, iklimsel, kültürel ve sosyal faktörler açısından yapı sistemi ve mekân organizasyonu üzerinde daha fazla etkindir. Çalışma alanı içindeki konutlarda, malzemenin ulaşımının kolay olması gerekliliğinden dolayı yakın çevrelerden getirilmesi zorunluluğu; bu malzemenin iklim ve endemik çevreyle bir bağ kurmasına da sebep olmaktadır. Dolayısıyla da bu geleneksel konutların, varlıklarını devam ettirdikleri dönemler süresince, çevreye verdikleri zarar, günümüz konutları açısından oldukça düşüktür. Günümüz konutlarındaki enerji kaybını engellemek ve aynı zamanda mekânlarda konforu oluşturmak amacıyla yeni teknoloji arayışlarına girilmiş ve bu alanda etkili sonuçlar da elde edilmiştir.

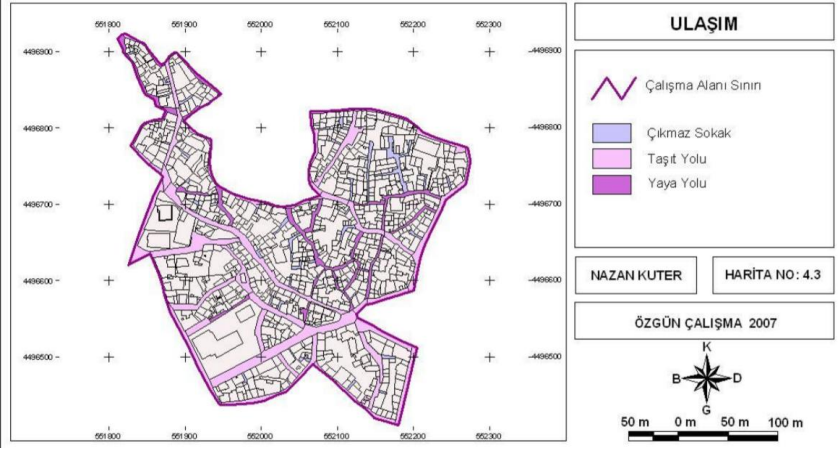
Şekil 9: Kentsel Sit Alanında Yapısal Sistem-Yapı Malzemesi Analizi (Erdoğan, 2008)

3.4.1.2 Sokak Düzeni Karşılaştırılması

Seçilmiş kentsel dönüşüme uğrayan alanda sokak düzeninin gridal ve geniş olduğu, kentsel sit alanında bulunan alanın ise sokakları organik yapıda, dar ve çıkmaz sokaklı olduğu görülmektedir.

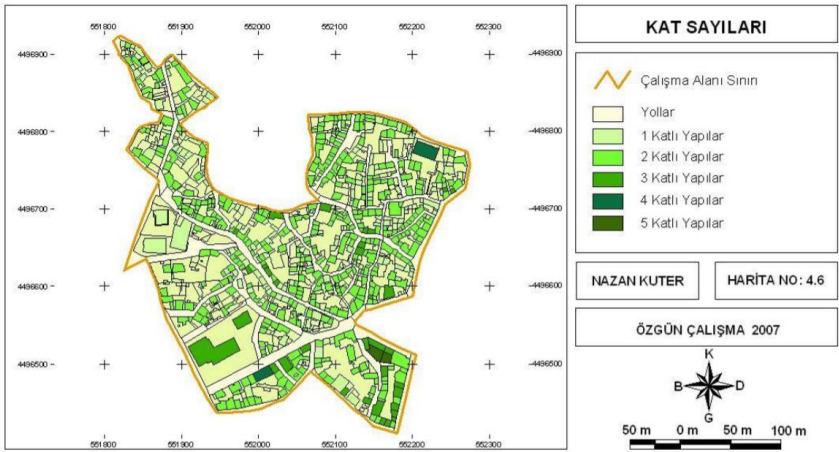
Şekil 10: Çankırı'nın Yeni Yerleşim Alanlarındaki Parsel-Sokak Paftası

Şekil 11: Kentsel Sit Alanında Ulaşım Analizi (Erdoğan, 2008)

3.4.1.3 Kat Analizi Karşılaştırması

Seçilen kentsel Sit alanında şekil 12'deki analizden de görüldüğü üzere bir-iki katlı yapıların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Ancak kentsel dönüşüme uğrayan seçilmiş diğer parselimizde ise şekil 13'te görüldüğü üzere beş kat ve üstü yüksek katlı binalar dikkat çekmektedir.

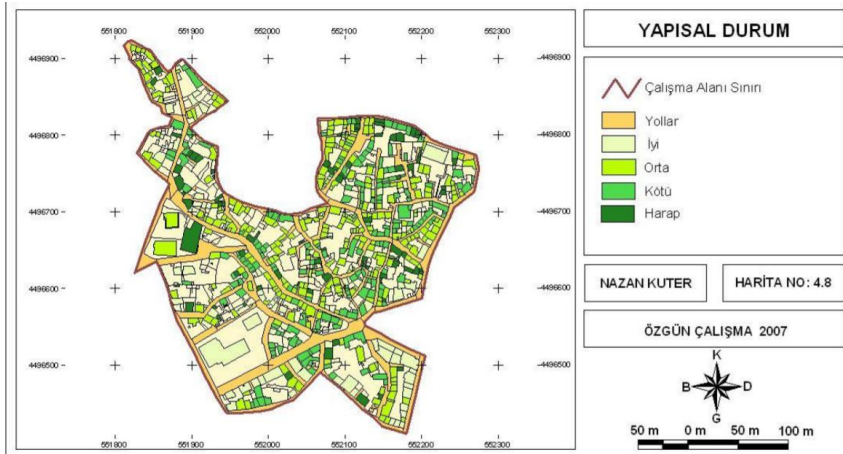
Şekil 12: Kentsel Sit Alanında Kat Analizi (Erdoğan, 2008)

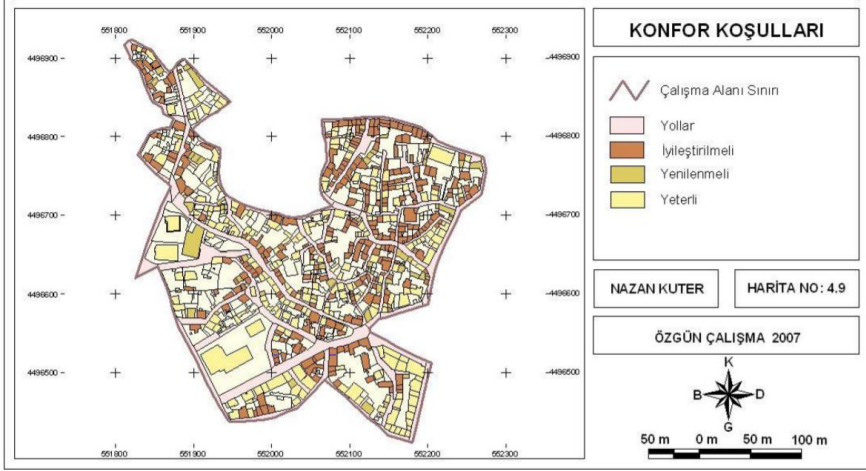
Şekil 13: Kentsel Dönüşüm ve Sit Alanından Perspektif Bakış

3.4.1.4 Konutların Yapısal Durumu

Kentsel sit alanında seçilen bölgedeki yapılar incelendiğinde çoğunun kötü durumda olduğu ve iyileştirilmesi gerektiği görülmektedir. Kentsel dönüşüme uğramış yapılar ise henüz çok yeni olup ve iyi durumda olduğu dikkat çekmektedir.

Şekil 14: Kentsel Sit Alanındaki Yapısal Durum Analizi (Erdoğan, 2008)

Şekil 15: Kentsel Sit Alanındaki Konutların Konfor Analizi (Erdoğan, 2008)

3.4.1.5 Parsel Büyüklükleri Karşılaştırılması

Kentsel sit alanındaki parsel boyutları tabanı çok küçüktür (ortalama 150 m²). Miras yoluyla babadan çocuklara geçen bu araziler bölünerek küçülmüştür. Kentsel dönüşüme uğramış alanda parseller birleştirilerek geniş alanlar oluşturulmuş.

Şekil 16: Çankırı İli Yeni Yerleşim Alanlarına Ait Parsel Paftası

Şekil 17: Kentsel Sit Alanına Ait Parsel Paftası

4.Sonuç ve Değerlendirme

Mazumdar ve Mazumdar'ın (1994) dört aşamalı modeline dayanan araştırma metodunu uygulayarak tespit edilen bazı sonuçlara göre mimari ürünlerin sadece fiziksel özelliklerini anlatmak, konutun yapısını yeterince açıklayamamaktadır. Bunun için mekânın kültürle olan ilişkisini de ortaya koymak gerekmektedir. Bu da kültürün, kültür değerlerinin ve kültür normlarının da daha çok anlaşılması ile mümkündür. Bu çerçevede bütünsel bir yaklaşımın ve araştırmanın gerekliliği görülmektedir. Bu çalışmada da bu bütünsel yaklaşımın gereklilikleri içerisinde kurgulanan metodolojik formla mekânın fonksiyonel ve sembolik ilişkileri araştırılmıştır (Atik ve Erdoğan, 2007).

Bu çalışmada Çankırı ilinde geleneksel ve günümüz modern konutlarının bir arada bulunduğu bir parsel adası seçilerek sosyokültürel ve morfolojik olarak dört ana başlıkta incelenmiştir. Farklı yüzyıllarda inşa edilen bu farklı yapıların zamanla gösterdiği değişiklikler görülmüştür. Bu fiziksel değişimin en önemli sebeplerinden birinin kültürel değerler ve toplumsal yapıdaki değişimle açıklanması gerekliliği çok açıktır. Çankırı ili, mekânsal olarak böyle bir dönüşüm içerisinde yer almaktadır. Geleneksel şehir tipolojisinde cami etrafında şekillenen kent, artık modern zamanlarda daha çok resmi binalar ve kamusal alanlar etrafında kümelenmektedir. Geleneksel şehri şekillendiren sosyal, dini ve kültürel

değerlerden yoksun olan bu yapılanma modeli ülkemizin diğer şehirlerinde de aynı formda yükselmektedir. Merkez artık geleneksel toplumda olduğu gibi bir cami etrafında kümelenen yapılar değil, yeni üssü modern hayatın belirlediği ve merkeze taşıdığı yeni mekânlardır. Mekânlar ve onların fonksiyonları tarihsel bir zaman süreci içerisinde ortaya çıkmaktadır. Bu tarihsel tecrübeler her coğrafi ve farklı kültür bölgelerinde farklı formlarda gelişmektedir. Batıda geniş bir meydanın etrafında kümelenen şehir, İslam dünyasında cami ve pazar etrafında şekillenmiş ve gelişmiştir. Toplumumuzun modernleşme sürecinde, geleneksel şehir ve mekân modelimizi terk ederek modernizmin ilkelerine uygun yapıda yaşam tarzları ortaya koyarken, mekanlarımız ve şehirlerimiz de buna uygun olarak modern mimarinin eserleri biçiminde ortaya çıkmaktadır (Kalaycı ve Yanık, 2009).

Son dönemlerde geleneksel mimari formlarının önemi anlaşılmış, şehirlerimizde geleneksele uygun formlar oluşturulmaya başlanmıştır. Bu kapsamda kültürümüzü oluşturan geleneksel Çankırı evleri için tescil, tespit ve koruma çalışmalarının yapılmasının gereği anlaşılmış ve bu alanda çalışmalara başlanmıştır. Bu anlamda toplumsal bilinç ve farkındalığın gelişmesi için eğitsel faaliyetlere ağırlık verilmesine gereken ihtiyaç her geçen gün daha da artmaktadır. Çalışma alanı içerisinde incelenen geleneksel ve modern yapıların yan yana durması Çankırı’da her iki mimarinin varlığı, mekânsal ve kimliksel açıdan çoğulcu bir harmoni ortaya çıkarmaktadır. Çankırı’da eski yerleşim yerlerinde bulunan yapıların günümüz şartlarına uyum sağlamadaki zorlukları sebebiyle varlıkları tehdit altında bulunmaktadır. Eskinin faydalısı ve çevre dostu yapılarının korunması ve yaşatılması, bireysel tercihlere bırakılmaksızın desteklenmeli ve aynı zamanda ona uygun kültürel yapıların da desteklenip yeniden günümüz şartlarına uygun olarak üretilmesine yönelik araştırma ve çalışmalar yapılmalıdır.

Ekler

Şekil 1 Mimarlık ve Sosyal Değerler Arasındaki İlişki Modeli (Mazumdar ve Mazumdar,1994)	245
Şekil 2 Çankırı İl Merkezinin Eğimini Göstermek İçin 3D Program ile Çizilmiş Hali	248
Şekil 3 Çankırı iline Kaleden Bakış	248
Şekil 4 Çankırı 1/5000 ölçek	249
Şekil 5 Çankırı İli Seçilen Alan 1/500 Ölçek	249
Şekil 6 Kentsel Dönüşüm ve Sit Alanına Perspektif Bakış	250
Şekil 7 Geleneksel Çankırı Evlerinin Cephe Görünüşü	254
Şekil 8 Kentsel Sit Alanındaki Mahalle Sınırları Analizi (Erdoğan, 2008)	255

Şekil 9 Kentsel Sit Alanında Yapısal Sistem-Yapı Malzemesi Analizi (Erdoğan, 2008)	256
Şekil 10 Çankırı'nın Yeni Yerleşim Alanlarındaki Parsel-Sokak Paftası	256
Şekil 11 Kentsel Sit Alanında Ulaşım Analizi (Erdoğan, 2008)	257
Şekil 12 Kentsel Sit Alanında Kat Analizi (Erdoğan, 2008)	257
Şekil 13 Kentsel Dönüşüm ve Sit Alanından Perspektif Bakış	258
Şekil 14 Kentsel Sit Alanındaki Yapısal Durum Analizi (Erdoğan, 2008)	258
Şekil 15 Kentsel Sit Alanındaki Konutların Konfor Analizi (Erdoğan, 2008)	259
Şekil 16 Çankırı İli Yeni Yerleşim Alanlarına Ait Parsel Paftası	259
Şekil 17 Kentsel Sit Alanına Ait Parsel Paftası	260

Kaynakça

- Atik, D. ve Erdoğan, N. (2007), Geleneksel Konut Mimarlığını Etkileyen Sosyokültürel Faktörler: Edirne'de Şinasi Dörtok Evi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 8(1), 21-27.
- Bookchin, M. (1998). Ekolojik Bir Topluma Doğru, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bozkurt, V. (2015), Değişen Dünyada Sosyoloji, Bursa: Ekin Yayınları.
- Demirbağ, U. ve Urfalıoğlu, N. (2019). Çankırı Merkez İlçe Geleneksel Konutlarının Cephe Biçimlenişi. Art-Sanat Dergisi, 11, 71-100.
- Erdoğan, N. K. (2008). Çankırı Kentsel Sit Alanı Kaynak Potansiyelinin Saptanmasında Bir Yöntem. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 5(1), 35-44.
- Gür, Ş. G. (2000). Doğu Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü, İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Güvenç, B. (1996). İnsan ve Kültür, İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Kalaycı, H. (2020). Aile ve Toplum. (Ed. Cihat Yaşaroğlu-Fazlı Ergül) Etik ve İnsani Değerler (26-46), Ankara: Nobel Yayınları.
- Kalaycı, H. ve Yanık, C. (2009). Mekansal Özellikler ve Kentsel Değişim: Çankırı, Çankırı Araştırmaları Dergisi, 4(4), 221-238.
- Kalaycıoğlu, S. (2017). Toplumsal Yapı: Toplumsal Kurumlar, Gruplar ve Toplumsal Değişme (Ed. Memet Zincirkıran) Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı (3-17), Bursa: Dora Yayınevi.
- Karahan, E. E. (2017). Geleneksel ve Günümüz Konutunda Sürdürülebilirlik ve Yaşam Alışkanlıkları: Osmaneli Örneği, Megaron Dergisi, 12(3), 497-510.
- Kuban, D. (1995). Mimarlık Kavramları, İstanbul: Yem Yayınevi.

- Kubat, A. S. ve Topçu M. (2009). Antakya ve Konya tarihi Kent Dokularının Morfolojik Açıdan Karşılaştırılması, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 6(2), 334-347.
- Kuter, N. (2007). Çankırı Kenti Açık ve Yeşil Alan Varlığı İçinde Tarihi Kent Merkezinin Kentsel Peyzaj Tasarımı Açısından Değerlendirilmesi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.
- Rapoport, A. (1969). House Form and Culture, New Jersey: Prentice Hall.
- Rapoport, A. (1985). Thinking About Home Environments, In Home Environments (pp. 255-286). Springer, Boston, MA.
- Urry, J. (1999). Mekânları Tüketmek. (Çev. R. G. Öğdül), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Uşma, G. (2018). Geleneksel Van Evlerinin Cephe Özellikleri ve Tipolojisi Üzerine Bir İnceleme, Çukurova Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 33(1), 1-16.
- Zorlu, T. ve Keskin, K. (2017). Kültür-Konut Etkileşiminde Mahremiyet Olgusu: Geleneksel UrfaAkçaabat/Ortamahalle Evleri Üzerinden Karşılaştırmalı Bir Analiz, Online Journal of Art and Design, 5(2), 72-89.